

Ali Bolat, *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melametilik*, İnsan Yay., İstanbul 2003, 448 s.

Hazırlayan: Halil İbrahim ŞİMŞEK*

Melamet, tasavvufî bir anlayış ve yaklaşım biçimi olarak pek çok alanda etkili olmuştur. Özellikle tasavvufî ekollerin hemen hepsinde bir şekilde var olan bu yaklaşımı genel olarak “kişinin yaptığı iyilikleri gizlemesi, kötülükleri ve günahları örtmemesi” ifadeleriyle tanımlamak mümkündür. Tasavvufî anlatımla söylemek gerekirse melamet, kişinin manevî hallerini gizlemesi ve nefisini itham ederek onu kontrol altında tutmasıdır.

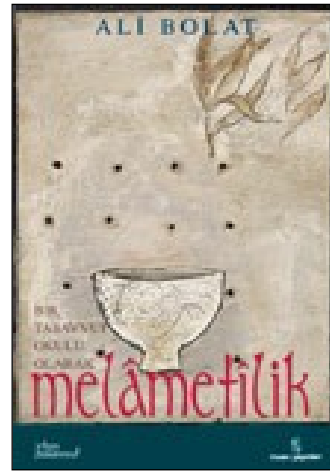
Ali Bolat’ın bu kitabı yukarıda anlamına kısmen de olsa işaret edilen melamet anlayışının kökeni, anlam genişlemesi ve değişim süreci, ilk dönemden itibaren müessesleşme aşamalarını inceleyen bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kitapta melametî ekolün tarihsel süreci üç aşamada ele alınmaktadır (s.19):

1. Melâmiyye-i Kassâriyye (ilk devre melamîleri)
2. Melâmiyye-i Bayramiyye (orta devre melamîleri)
3. Melâmiyye-i Nûriyye (son devir melamîleri)

Giriş kısmında sözü edilen bu aşamalar hakkında özet bilgiler verilerek çalışmanın ana şeması ortaya konulmaktadır. Yazar bu bölümde özellikle ilk devre melamet anlayışını konu edinen klasik kaynaklar ve bu alanda yazılan yakın dönem çalışmalarının künyelerini kaydetmiştir. Böylece konu hakkında daha ileri düzeyde okumalar yapmayı arzulayanlar ve araştırmanın dayandığı kaynaklara ulaşmak isteyenler açısından oldukça önemli bilgiler verilmektedir.

Birinci bölümün ilk kısmında melametî anlayışın ortaya çıkışına etki eden

* Yrd. Doç. Dr., Hitit Ü. İlahiyat Fakültesi

meşhur sufiler tespit edilerek hayat hikayeleri ve konu hakkındaki görüşleri ortaya konulmakta ve genellikle Horasan sufileri arasında yaygın olan melametî tefekkürün habercisi olarak takdim edilen bu isimlerin anılan düşünceye katkısı üzerinde durulmaktadır. Bunlar İbrahim b. Edhem, Abdullah b. Mübarek, Fudayl b. İyaz, Şakik Belhi, Muhammed b. Eslem et-Tusî, Hatim el-Asam'dır. Kitap'ta adı geçen bu zatların hayatlarından bahsedilmesinin yanında tasavvufî görüşlerinin belirgin hususları da ortaya konulmaktadır (ss. 33-77). Böylece söz konusu dönem hakkında bir bakış açısı oluşturabilecek kanaatlerin meydana gelmesi sağlanmaktadır.

Kitabın ilerleyen sayfalarında melamet anlayışının ortaya çıkışında etkili olan şahıslardan sonra onların görüşleriyle beslediği ilk melametîlere geçilmektedir. Bu kısımda fütüvvet-melamet ilişkisine dikkat çekilerek her iki anlayışın yakınlığına vurgu yapılmaktadır. İlk dönem melametîlerinden Ahmed b. Hadraveyh, Ebu Turab Nahşebî, Yahya b. Muaz, Bâyezid Bistamî, Ebu Hafs Haddâd, Şah b. Şuca', Hamdun Kassâr, Ebu Osman Hirî, Mahfuz b. Mahmud, Yusuf b. Hüseyin, Abdullah b. Münazil ve İbn Nuceyd gibi zatların hayatları ve belirgin tasavvufî anlayışları ortaya konulmaktadır (ss. 82-168).

Birinci Bölümün üçüncü kısmında Usul-i melametiyye tespit edilerek bunlar 45 madde halinde sunulmaktadır (ss. 177-221). Söz konusu anlayışın tarihî sürecini tespitte "Melamet Düşüncesinde Anlam Değişmeleri" (ss. 222-235) başlığı altında verilen bilgilerin çok önemli olduğu kanaatindeyim. Burada tespit edilen hususlar eserin bütünü göz önüne alındığında okuyucuya melametî anlayışa ilişkin belli bir perspektif sağlamaktadır. Bu sebeple kitabın kurgusu oldukça isabetli ve yerindedir. Konuların birincil kaynaklardan incelenerek ortaya konulması ise ayrıca zikredilmesi gereken bir kanaattir. "Melametîlik ve Tasavvufta İç Tenkit" başlıklı kısımda melametî anlayışın sufilikte iç tenkide sağladığı açılıma dikkat çekilmektedir. Bu doğrultuda sufiler arasında yaygınlaşan şekilci ve gösterişe dayanan uygulamalara ilişkin melametî yaklaşıma sahip olanların eleştirileri hakkında yazarın şu tespiti dikkate şayandır:

"Melamet ehline göre ise bu tavırlar, batınî sırları faş etmekten başka bir işe yaramayan, kalbî derinlikleri yok eden hareketlerdir. İşte bu tür tavırlara karşı oluşan ve zamanla müstakil bir fikir hareketi ve bağımsız bir kol halini alan melamet hareketi de, tasavvuf hareketi içerisinde olmakla birlikte, bu hareket içerisinde sergilenen bazı tavır ve düşüncelere yönelik eleştiriler ortaya koymuştur. Bu özelliği nedeniyle, "hedefinden saptığı" dile getirilen tasavvuf hareketi içerisinde Melametîliğin tarikatlar üstü, ayrı ve özel bir yeri olmuştur." (ss. 237-238)

Bu kısmın sonucu olarak da melametiyyenin şekil, rüsum ve adâb-erkana

karşı çıkışının temelinde “bunlar kişinin iç halini dışa vurur” düşüncesinin hakim olduğu belirtilmektedir (s. 243). A. Bolat, Melametîliğin tasavvufî düşüncede algılanış biçimini arka kapak yazısının ilk satırlarında şöyle özetler:

“Melametîlik İslâm Tasavvufunda oldukça dikkat çekici bir özelliğe sahip olup genel eğilimi itibariyle tasavvufun bazı uygulamalarına tepkisel bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Bu yapısı sebebiyle tarih boyunca melamet fikrini hararetle benimseyenlerin yanında, çeşitli dönemlerde gerek sufilardan ve gerekse ulema ve iktidar çevrelerinden şiddetli tepki gösterenler de olmuştur...”

Eserin 245. sayfasına kadar olan kısım esas itibariyle tek başına müstakil çalışma olarak sunulabilecek hüviyettir. Ancak bu değerli araştırmanın bütüne şamil olması saikiyle hareket ettiğini tahmin ettiğim yazar Ali Bolat “Melametîliğin diğer tarikat ve tasavvufî akımlarla ilişkileri”ni de ikinci bölümde eserine almıştır. Bütünlük açısından onun bu yaklaşımı doğru olmakla birlikte, sözü edilen kısmın ikinci bir kitap olarak değerlendirilmesi böylesine geniş bir tarihî sürece sahip olan konunun kapsamının sınırlandırılması açısından daha iyi olurdu. Çünkü “fütüvvet-melamet ilişkisi” bu kitabın birinci bölümünü tamamlar nitelikte olmasına karşın, “kalenderîlik-melamet ilişkisi”, bayramîlik-melamet ilişkisi”, “mevlevîlik-melamet ilişkisi” ve “nakşebendîlik-melamet ilişkisi” gibi kısımların herbiri elimizdeki eserin verilerine göre müstakil kitap olabilecek niteliktedir. Fakat burada şunu da açıkça ifade etmeliyim ki, bu bölümde ortaya konulan çok değerli ve dikkate şayan tespitler yeni çalışmalara kaynaklık teşkil edecektir. Dolayısıyla bu durum, eser açısından bir eksiklik değil, bilakis açılım olarak kabul edilmesi gerekir.

Ali Bolat Beyden yeni çalışmasının son dönem melametîlerinden Muhammed Nuru'l-Arabî ve tasavvuf anlayışı hakkında olduğunu öğrendim. Netice olarak böyle bir tamamlayıcı çalışmayla melametîlik hakkında ülkemizde yapılmış olan en derli toplu ve birincil kaynaklara dayalı olarak hazırlanan bu eser, konuyu tam olarak kapsayan bir niteliğe kavuşacaktır. Ali Bolat'ı, okumaktan dolayı haz duyduğum ve çok yararlandığım bu çalışmasından dolayı kutluyor, yeni araştırmalarında başarılar diliyorum